

Kirjat

Yksi kaikkien puolesta

John Clarke: *Critical Dialogues. Thinking Together in Turbulent Times*. Bristol: Policy Press, 2019, 243 s. ISBN 978-1-4473-5098-9

Muuan sittemmin kriitikonakin jonkinlaista mainetta niittänyt nuori mies saapui 1980-luvun puolivälissä opiskelemaan kirjallisuutta erääseen suomalaisyliopistoon. Kertoman mukaan hänen ensimmäinen kysymyksensä oli: ”Mitä oppisuuntaa täällä ei harrasteta lainkaan?” Vastauksen kuultuaan nuorukainen ilmoitti: ”Alan harjoittaa sitä!”

Anekdotissa tiivistyvät ne ajatukset ja asenteet, joita vastaan Open Universityn sosiaalipolitiikan emeritusprofessori ja Birminghamin kulttuurintutkimuksen keskuksen kasvatti John Clarke on tuottanut käsillä olevan sikermän keskusteluita. Clarke ei hyväksy ajatusta, jonka mukaan sankarilliset yksilöt

tuottaisivat ylhäisessä yksinäisyysdessään suuria oivalluksia. Ei, tiede edistyy keskusteluissa. Näitä keskusteluita kollegoidensa ja ystäviensä kanssa Clarke on käynyt ja toimittanut teokseensa kaksitoista kappaletta.

Clarke kirjoittaa johdannossaan, että hän ei ole koskaan itse muotoillut yhtään alkuperäistä ajatusta. Jos uusia ajatuksia on syntynyt, on se tapahtunut vuorovaikutuksessa toisten tutkijoiden kanssa. Nämä läsnä olevat tai etäältä vaikuttavat kollegat ovat Clarken ”päässä olevia ääniä”, joiden kanssa tai joita vastaan hän ajatuksiaan kehittää.

Kirja koostuu siis dialogeista, mutta ei millaisista tahansa vaan nimenomaan kriittisistä dialogeista. Kriittinen ajattelu voi Clarkelle olla ajattelemista sekä jonkun tai jonkin kanssa että jotakuta tai jotakin vastaan. ”Ei tarvitse olla foucault’lainen, jotta voisi ajatella Foucault’n kanssa” (s. 7). Clarke muistuttaa, että tutkijatkin ovat sosiaalisia subjekteja, eivät transsendenteja yksilöitä.

Kirjan keskustelukumppanit ovat valikoituneet sen perusteella, että Clarke on jossain vaiheessa antautunut hedelmällisiin dialogeihin heidän kanssaan. Sattumallakin on ollut tässä osansa – esimerkiksi se, että Clarke sattui jonottamaan Wendy Brownin takana konferenssimajoitukseen. Kaksi ääntä on läsnä poissaolonsa kautta. Edesmenneisiin Stuart Halliin ja Doreen Masseyhin viitataan dialogeissa ahkerasti.

Clarcken keskustelukumppaneina on sosiaalipolitiikan tutkijoita, antropologeja, kaupunkitutkijoita, oikeustieteilijöitä, maantieteilijöitä, politiikantutkijoita ja kulttuurintutkijoita. Dialogit ovat hyvin henkilökohtaisia, ja niissä kaikuvat keskustelukumppanien aiemmat intellektuaaliset dialogit (aina siihen mittaansa, että välillä lukijasta voi tuntua siltä kuin salakuuntelisi intiimiä keskustelua).

Kyse on siis nimenomaan keskusteluista, ei strukturoiduista haastatteluista. Vuoropuhelut

eivät läheskään aina noudata totuttuja lineaarisia polkuja. Kun keskustelukumppaneiden ajatukset harhailevat ennalta- arvaamattomasti, ei liene ihme, jos jokainen lukijakin ammentaa keskusteluista keskenään varsin erilaisia oivalluksia. Niitä on tarjolla, jos ja kun lukijaa kiinnostavat tiedon tuottamisen muuttuvat institutionaaliset ehdot, erityisesti oppialat ja niiden väliset suhteet, sekä intellektuaalisen tuotannon sisältämät sosiaaliset suhteet.

Kahtatoista dialogia ei voi mitenkään tyhjentää yhdessä arvioissa. Muutama makupalan omainen poiminta lienee kuitenkin paikallaan. Ei liene yllättävää, että oppialojen välisyyttä sivutaan useissa keskusteluissa. Tania Murray Li (s. 30) kertoo, että hänen monitieteisissä projekteissaan oppialojen välisyys ei ole ollut läsnä siksi, etteivät eri oppialojen edustajat ole pitäneet disiplinaipäähineitä: ”Meillä kaikilla oli omat vahvuutemme sekä tulkintakykymme, minkä lisäksi olimme lukeneet samoja teoreettisia tekstejä.” Allan Cochrane puolestaan muistelee, että oppiaineiden rajat eivät Open Universityssä aina vuosituhannen vaihteeseen saakka olleet yhtä selviä kuin nykyään. Vastavasti Fiona Williams kiittelee lähtöoppiainettaan sosiaalipoliittista siitä, että se ei rispaantuneine rajoineen ja monivi-

vahtaisen luonteensa vuoksi muistuttanut kovastikaan varsinaista oppiainetta. Tähän Clarke vastaa (s. 131): ”Pidin kulttuurintutkimuksesta sekä sosiaalipoliittikan tutkimuksesta kehittelemästämme versiosta siksi, että ne sallivat itse kunkin ajatella aivan kaikkea [...] ilman, että ketään olisi etukäteen kielletty ajattelemasta jostain asiasta jollain lailla.” Cochrane sanoo, että elämme ristiriitaisia aikoja, jolloin on suuria paineita sekä kehittää oppialojen välisiä projekteja että samaan aikaan pitää yllä oppiaineiden rajoja. Hyvä esimerkki tästä on monitieteisten projektien arviointi rahoitustahoilla, joiden arviointielimet rakentuvat pitkälti oppiainepohjalle.

Kun on kyse Clarkesta, ei ole yllättävää, että konjunktuurianalyysi kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen metodina on esillä monissa dialogeissa. Kirjaan liittämässään sanastossa Clarke (s. 227) määrittelee konjunktuurin birminghamilaisen kulttuurintutkimuksen avainkäsitteeksi: ”Se kehitettiin keinoksi, jolla voi ajatella nykyhetken koostumusta, ’tässä ja nyt’ olevan muodostumista monista kriiseistä ja moninaisista yhteiskunnallisista voimista sekä sen tulemisesta poliittisten kiistämisten ja kiistelyiden areenaksi.” Clarkelle (s. 131) konjunktuurianalyysi on vastalääkettä katteettomille

yleistyksille ja reduktionismeille: ”Eniten minua masentaa, kun ihmiset tulevat kertomaan tietävänsä, mitä aikaa elämme, oli se sitten raivon aikaa, populismin aikaa, nationalismin aikaa tai mitä muuta tahansa, ikään kuin yksi ja vain yksi seikka voisi kertoa sen, missä sijaitsemme, jolloin minusta tuntuu, että en voi reagoida tähän kuin sanomalla ’entä tämä tai tuo tai tämä tai tuo.’” Paul Stubbsin kanssa keskustellessaan Clarke sanoo, ettei ole kunnollinen akateeminen ihminen siinä mielessä, että olisi omistanut elämänsä yhden ja vain yhden aiheen penkomiseen. Niinpä hän kertoo, että hänet oli kutsuttu esittämään yhteenveto seminaariin, jonka aiheena oli lääketieteeseen kohdistuva epäluulo. ”Kysykää John Clarkea, hänhän on valmis puhumaan mistä vain.” Wendy Lerner kutsuukin itseään ja Clarkea ”kurittomiksi” (*undisciplined*).

Kaikkiaan dialogien kokoelman tavoitteena on toimia vastalääkkeenä kahdelle Clarkea turhauttavalle akateemisen maailman kehityssuunnalle. Ensinnäkin kriittistä ajattelua ei tulisi ymmärtää yksin ajattelemiseksi jotain vastaan, ja toiseksi sitä ei tulisi nähdä yksilöiden autonomiseksi toiminnaksi. Jälkimmäiseen ohjeeseen liittyen Clarke muistelee jälkisanoinaan sitä merkittävää hetkeä,

kun hän sai kuulla, että hänen virkaylennyksensä Open Universityssa oli torjuttu osin sillä perusteella, että hänellä oli liian monia yhdessä toisten tutkijoiden kanssa tuotettuja julkaisuja. Samana päivänä hän oli kyseisen yliopiston tutkimusneuvostossa keskustelemassa siitä, miksi tutkijoiden välistä yhteistyötä on vaikea edistää.

Useissa kohdin Clarke tähdentää, että akateemisten tuotosten ei ole tarkoitus naulata kohteitaan lukkoon vaan toimia pikemminkin keskusteluiden avaajina tai panoksina jo käynnissä oleviin keskusteluihin. Sekä Clarke että Larry Grossberg kuvaavat dialogisaa itseään jonkinlaisiksi *bricoleureiksi* eli nikkaroijiksi. Kuten Clarke asian muotoilee: ”En pidä itseäni erityisen teräväpäisenä. En ole mielestäni omaperäinen ajattelija, en henkilö, jolla on suuria ajatuksia – enkä halua sellainen ollakaan. Uskon kuitenkin, että ystäviltä, keskustelukumppaneilta, kiinnostavaa työtä tekeviltä ihmisiltä yhteen tuomani ajatukset saavat minut ja kenties jotkut muutkin ajattelemaan hieman toisin kuin aiemmin. Tällaiset liikkeellepanevat palaset näyttävät olevan tärkeitä.” (s. 48.)

Tärkeää näyttää olevan myös tilan raivaaminen tutkimusyhteisöjen jäsenille. Wendy Larnerin sanoin (s. 188): ”Voi

raivata tilaa sellaisille ihmisille, jotka muina aikoina ja toisissa paikoissa eivät olisi löytäneet itseään akateemisesta maailmasta siksi, että [...] yliopistot ovat yhä uskomattoman eriarvoisia tiloja.” Huolenpito yhteisön kuokistamisesta onkin keskeinen dialogien kokoamisen motiivi.

Mikko Lehtonen

Sosiologian ilmastokriisistä ilmastokriisin sosiologiaan

Raymond Murphy: *The Fossil-Fuelled Climate Crisis. Foresight or Discounting Danger?* New York & Lontoo: Palgrave Macmillan, 2021, 397 s.
ISBN 978-3-03053324-3

Kenellekään ei liene enää epäselvää, että yhteiskunnallisen muutoksen suuntaa määrittävät nyt ekologisen kestävyden kysymykset. Käsitys siitä, että yhteiskunta tarvitsee ekologista jälleenrakennusta – ja nopeasti – onkin laajalti jaettua. Sitä vaativat niin tutkijat, kansalaiset, yrittäjät kuin poliitikotkin.

Luonnontieteelliset perusteet yhteiskunnan ekologisen jälleenrakentamisen välttämättömyydelle ovat miltei

kiistattomat: ilmastokriisiin vastaaminen edellyttää järjestelmätasoisista sopeutumista ai-neellisen maailman muutoksiin ja sen rajallisiin resursseihin. Alan tutkijat ovat varsin yksimielisiä myös siitä, ettei ekologinen jälleenrakennus onnistu ilman yhteiskuntatieteellistä tietoa ja osaamista. Tarvitaan uudenlaisia elämisen, asumisen, liikkumisen, tuotannon ja kulutuksen tapoja sekä ymmärrystä toiminnan ja rakenteen välisistä jännitteistä – siis kaikkea sitä tietoa, joka perinteisesti on ollut sosiologian vahvuus.

Ympäristösosiologiaa lukuunottamatta sosiologia on kuitenkin ollut kovin hiljaa ilmastokriisin syventyessä. Esimerkiksi pikainen silmäys *Sosiologia*-lehden indeksiin kertoo, että lehdessä on julkaistu 275 artikkelia vuosina 2000–2020. Niistä vain kolme käsittelee edes jollakin tavalla ilmastonmuutosta. On vahvoja viitteitä siitä, ettei kansainvälisissä sosiologian valta-lehdissä tilanne ole sen parempi, kuten esimerkiksi Constance Lever-Tracy (”Global Warming and Sociology”, *Current Sociology* 56:3, 445–466) on todennut. Hän kävi läpi kahdeksan keskeisen sosiologian tiedelehden artikkelit vuosilta 2000–2005, eikä löytänyt yhdestäkään tuona ajanjaksona julkaistun artikkelin otsikosta tai abstraktista mainintaa ilmastonmuutoksesta tai sitä